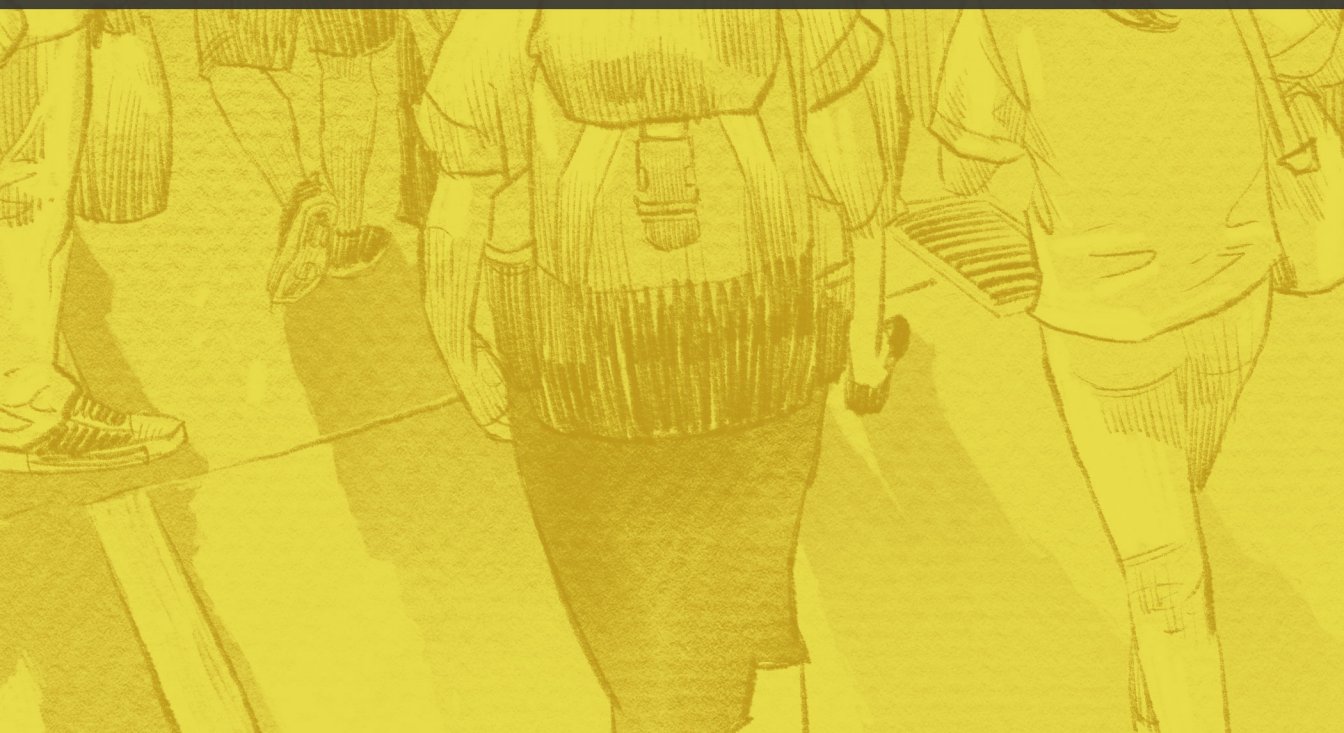

Will Ortiz

Kung Babae Ka't Papatay at iba pang tula

Si **Will P. Ortiz** ay nagtuturo sa Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas, UP Diliman sa larangan ng Malikhainag Pagsulat. Nagkamit na siya ng mga parangal mula sa Palanca Memorial Awards at ang kaniyang aklat na *Bugtong ng Buwan at Iba pang Kuwento* (UP Press, 2011) ay nagawaran ng Madrigal-Gonzalez First Book Award, mga maikling kuwento ukol sa batang manggagawa. Nakatutok sa tinatawag niyang “kagila-gilalas na realismong bayan” ang kanyang mga panulat tulad ng *Ang Pagbabalik ni Maria Makiling Unang Aklat* (UP Press 2015), *Si Maria Makiling at ang Alamat ng Animas Anya* (UP Press, 2018), Ikalawang Aklat. Lumabas noong 2024 ang ikatlong serye ng nobela na may pamagat na *Ang Lihim ng Lagusang Dalem* (UP Press). Nailathala na rin ang kaniyang mga artikulo ukol sa panitikang pambata rito at sa labas ng bansa. Nakatuon ang kaniyang mga panulat at pananaliksik sa mga usapin ng bata, babae, bayan at ang kagila-gilalas.

Kung Babae Ka't Papatay I

(Parang-malay-sa-kasariang reaksiyon sa
“Sanayan Lang ang Pagpatay” ni Fr. Albert Alejo)

Kung babae ka't papatay
Huwag kang hahapay-hapay,
Tumayo ka't manindigan
sugatang lumalaban sa digmaan.

Ngunit kung babae ka'y
Dapat may pakundangan,
Ang pagpatay, 'wag ipangalandakan,
Huwag kang tutulad sa kung sino riyan
na dahil pinutungan ng kapangyarihan,
Ang pagkatay ay ipinamamalita
lalo na't kung ang itinumba ay dukha.

Sabi niya nga:
Ganyan talaga ang buhay
Matira ang matibay
Tirahin ang walang malay.

Kung babae ka't papatay,
Huwag kang mag-iingay,
Magsino ka nang mahusay.
Hinay-hinay, basta kanunay.
Huwag kang basta lamang mamamaslang,
Tiyaking siya'y may sikmurang halang,
Buto'y 'singdilim ng burak sa imburnal.

Kung Babae ka't Papatay II

(Gabay sa Paggutay; Pasintabi pa rin kay Fr. Albert Alejo na 'di naman makababasa nito)

Ito'y ilang gabay kung ika'y papatay:

1. Huwag i-google ang “paano pumatay”
“nakalalasong kemikal o halaman,”
“paano putulan
ng preno ang sasakyan,”
Ay, may computer forensics, Inday!
2. Sa tag-init ka pumatay kaysa tag-ulan,
mabilis mabulok ang katawan
sa init ng araw sa Silangan.
3. Kung duct tape, tali, at plastic bag ay kailangan,
Bumili sa tindahang maingay,
at mga tao'y walang pakialaman,
Wala ring cctving nagmamanman.
4. Putulin mo ang kaniyang ulo't kamay,
Tanggalan ng ID at ibang pagkakakilanlan,
Kung 'di siya ma-identify,
tila walang bangkay,
E 'di, entoses, walang pumatay.
5. Kung 'di mo masikmurang maging halimaw,
Alalahanin na nang ika'y pinaspasan,
Itinuring kang baboy sa kulungan,
Itinali ang paa't kamay,
Tinuhog, sinarsahan,
Mamula-mulang balat, sinagpang
mansanas na pula, sa bibig pinasakan.
Nagpistahan sa bayan.
Nagdilim ang sangkalibutan.

6. Alagad ka na ba, isang tag-Busawan?

Kailangan mo'ng magpasya nang tuluyan.

7. Ang pagpatay ay 'di gawaing mabilisan,

Pagkat ika'y iluluwa sa nakangangang

Bunganga ng foolishman.

Ang naglalakad nang matuli'y tandaan

Dahil kapag natinik, bagsak ay kulungan.

8. Manaliksik, maghulo,

gumamit ng talino,

huwag magbubo ng dugo,

hangga't plano'y 'di buo.

Ang pagsila, gawing matino.

9. Kandaduhan ang puso.

Kung Babae ka't Papatay III

(Ang Pagpapasya; Pasintabi muli kay Fr. Albert Alejo, huli na po ito)

Ngayong papatay ka na:
Isa pang mahalagang paalala
Huwag magtitira ni katiting na konsensiya
Upang hindi surutin ng kaluluwa.

At dahil babae ka, maging relihiyosa,
Makiusap sa Mater Dolorosa
Mahal na Ina ng Kinawawa
Samahan ka nawa ng Tagbusaw
At ang kaluluwa nila'y malusaw
At kung magbago ka ng pasya
Ipagdasal mo na sumalangit sila nawa,
Pisting yawa.

Payo ng Aking Guyabano

Sumisikdo ang dibdib habang nakapila.
Nagmadali dahil nais mauna.
Nanlalamig sa aircon na hindi matimpla
ang temperatura.
Kinuha ang manipis na jacket
na itim
at isinuot habang nangangatal
sa lamig
na buga ng aircon.

Nakita ko ang sariling basket—
naroon ang guyabanong
waring nangungulila.
Paborito ito ng Inang.
Tinanganan ko ito hanggang
umabot sa kahera.
Sa wakas,
Ang guyabano’y aking
angkin.
May awiting
pamaskong pumailanglang.
Kung sana’y nabibili
ang katahimikan.

Umuwi akong kipkip
Ang guyabano
sa tapat ng aking puso.

Pagsapit ko sa tarangkahan,
Minasdan ko ang hinog
na prutas, maraming
pilat ang balát.
Pagkalapat
ng kandado ng pinto,

tatawagin ko sana
ang inyong pangalan.

Natigilan ako.

Binuntal
bigla ng pag-aakalang
naroong na kayo
sa kabilang ibayo.

Pumasok ako ng kumedor.
Inilatag sa mesa ang prutas
may sungot, may luntiang balát
may bahaging nangingitim.
Hiniwa ko ang guyabano,
Minasdan ito nang husto—
Maputi ang laman,
nangingintab ang maitim na buto.
Tikman, tikman, tikman, sabi nito.
Matamis akong
Bunga ng guyabano.

Payo sa Pagluluto

Di dapat magdumali ang kutsilyo
sa paghiwa ng bawang.
Maninipis upang lumabas
ang lasa.
Lila ang kulay ng sibuyas
Di puti na kulang sa tapang.
Gayatin nang pino.
Kung matanda na ang ampalaya
Halukayin ang buto.

Kapag tumunog ang anumang distorbo
Tulad ng telepono,
bago buksan ang ref
upang kunin ang ibang sangkap,
Huwag magkandarapa.
Sinabi ko na ito,
Alam na nating darating ito—
Ang pamamaalam ng mga nahapo.
Ang bunga’y laging mamamaalam sa puno.

Buksan mo ang gripo
Itapat doon ang kutsilyo
Panoorin ang daloy ng bulwak
ng tubig sa talim nito.

Pagkatapos, tuloy lang sa pagluluto.

Villanelle ng Talahib

Nagsisikaway ang talahib sa hangin
Sila'y umaawit ng pagkakawalay,
Sa lilim ng buwan, nagluluntiang talim.

May punyal na naglaho sa paningin.
Ano ang lihim na isinasalaysay?
Nagsisikaway ang talahib sa hangin.

May aninong pumuslit sa dilim.
Tanging saksi ang talahib sa parang
Sa lilim ng buwan, nagluluntiang talim.

May pusong tumitibok na itinanim.
Ay, nawa'y magpakita ang nawawalang Bulan,
nagsisikaway ang talahib sa hangin.

Sumibol, nabuhay ang usbong nang lihim.
Dinama ng ugat ang pusong sugatan.
Sa lilim ng buwan, nagluluntiang talim.

Naghilom maging nahitik sa hilahil,
pinayayabong ang dahon ng libingan.
Nagsisikaway ang talahib sa hangin,
Sa lilim ng buwan, nagluluntiang talim.